

Sembrant la sostenibilitat en el terreny cooperatiu

Doris Boira, La Fàbrica cooperativa

Els temes ambientals cada cop ocupen més temps a les pantalles del informatius i també a les nostres vides, vulguem o no, sota el titular d'emergència climàtica. L'impacte contaminant de les accions humanes en la natura va disminuir durant el confinament d'una manera tant significativa que nos ha fet veure el que podríem anomenar "la magnitud de la tragèdia". Ara bé, no està tant clara la connexió entre el que li passa a l'entorn i el que nos podem fer al respecte. En el nostre cas, "*conscients que les senyals del canvi climàtic i del mal clima que es respira al món estan manifestant la fi d'un sistema explotador dels recursos i de les persones, decidim comprometre'ns en la transició cap a models respectuosos amb la vida, la nostra, la de la societat i la del planeta*". I des d'un compromís personal i professional com a cooperativa és des d'on impregnem les intervencions socials als territoris d'uns principis que per fer-se reals han d'aterrar-se i desenvolupar-se dins de comunitats que també són espais d'aprenentatge.

Malgrat no dedicar-nos a l'educació directament, si que tenim una trajectòria d'acompanyar comunitats cap a situacions de major sostenibilitat socio-ambiental, enfortint la consciència ciutadana d'una manera accessible i senzilla allunyada dels discursos tècnics i fatalistes provinents del món científic i ecologista. Tenim clar que per canviar alguna cosa hem d'entendre el que (nos) està passant com a humanitat en relació al planeta que habitem.

I, per compartir la trajectòria de la cooperativa *La Fàbrica@* en temes de sostenibilitat i transició cap a un món més just i saludable per a totes hem de situar-nos fa un parell d'anys quan vam decidir eixir de la ciutat de Barcelona i passar uns dies de reflexió en una casa al camp on solem anar quan volem aclarir-nos en el nostre fer. "*Amarats de primavera, l'equip de la cooperativa renovem la nostra proposta d'intervencions comunitàries des del que millor sabem fer arran la nostra trajectòria en intervencions mediadores i comunitàries en contextos socio-culturals complexos*". Amb esta intenció compartida vam iniciar o, podríem dir que, vam posar paraules a situacions i processos que detectàvem en el nostre dia a dia personal i professional. I vam fer una notícia que titulàvem, "*La Fàbrica@ renova la seva proposta d'intervencions comunitàries en clau de sostenibilitat en el seu 5è any cooperatiu*". Cinc anys no són tants per una empresa que comença però si els suficients per donar-nos compte del que realment importa quan es fa acció comunitària als barris, quan es palpe la degradació socio-econòmica i es connecte amb l'ambiental. Destaquem que internament havíem fet el **PES** (Pla Estratègic de Sostenibilitat) de la cooperativa en el sentit d'anar impregnant en la nostra estratègia d'empresa la perspectiva GPS (Global, personal i social) que situés la cooperativa en clau de sostenibilitat. I incorporant el principi orgànic de partir de dins cap a fora i de baix cap a dalt, vam posar-nos d'acord en tot això.

. *Sentim que els valors de la sostenibilitat són la coherència, la creativitat i la solidaritat.*

. *Sabem que les dinàmiques que porten a la sostenibilitat són ser un@ mateix/a, participar i reequilibrar.*

. Fem que els valors de la sostenibilitat s'aterrin partint d'un sentit de comunitat, d'entendre que tot està relacionat i de trobar l'escala apropiada per les nostres accions.

I amb el GPS activat amb energia renovable, hem pogut seguir caminant en aquesta direcció a través de les intervencions comunitàries que hem dut a terme. Així ho vam explicar en una notícia [“La Fàbrica exposa a la FESC 2019 \(Fira d'ESS de Catalunya\) els darrers projectes en marxa enfocats en la sostenibilitat socioambiental”](#).

O aprenem a sostenir-nos o mos juguem el clima !

No es tracta d'un joc de paraules sinó d'un avís que cada cop esdevé més contundent encara que costa d'assumir humanament parlant. Estem jugant amb el clima obviant com a humanitat la dependència que tenim de la natura en base a una relació que demana ressituar-se i deixar enrere la superioritat i la perversa il·lusió d'autosuficiència. Res més lluny de la relació d'ecodependència que l'ecologisme mos recorde i també les cultures ancestrals més connectades a la terra, la nostra inclosa abans de ser emboirada per la modernitat tecnificada. Encara avui se note a faltar un reconeixement al camp com a context on se genera l'aliment que mos manté vives i a l'ofici de camperol com a fonamental per garantir la vida humana.

Però anem a jugar una miqueta per no dissar-nos emportar pels discursos només sinó per donar vida als conceptes i vore on mos porten quan s'ajunten per exemple “aprendre” i “ambient” que, d'entrada, donen joc i també donen lloc a d'altres més complexos com aprenentatge ambiental i ambient d'aprenentatge. Hi ha qui diria, no tenen res a vore, però des de l'acció comunitària com a marc en el que ens movem als barris amb la nostra feina d'acompanyament de processos socials, hem comprés que només es dona un veritable apropament als temes ambientals, una co-responsabilització de l'entorn, quan hi ha un ambient que propicia aquest aprenentatge de manera vivencial en tots els sentits. Sentint-ho més que parlant-ho o pensant-ho. I ací és on està la clau que permet obrir la mentalitat (que ve de ment) i baixar les idees al cor (al sentir) per fer que un altre tipus d'acció sigui possible. Cap, cor i mans esdevenen els eixos clau d'un aprenentatge que mos mou d'un paradigma ego-cèntric a un d'eco-cèntric amb el que supose de canvi de consciència quan integrem la nostra natura humana. Al “Schumacher College” estos tres eixos sostenen el que anomenen “*educació per la vida*”, tal i com s'ha traduït i traslladat a les jornades anuals que l'entitat “Poc a Poc” oferís al professorat de la illa de Mallorca per impregnar-lo d'una educació holística com a nou paradigma que transmet un enteniment sistèmic de la vida en la seua dimensió humana, ecològica, biològica, social i emocional, i que es basa en la comunitat. I el fil de l'educació holística mos porte novament a un lloc que mos interesse, la comunitat com “entorn humà” essencial o bàsic que funcione com un organisme viu i es base en la unitat dels seus membres. Molt més es podria parlar entorn el significat de la comunitat però no és el que mos ocupe sinó destacar el paper central que pot ocupar en l'aprenentatge ambiental o els processos de conscienciació ciutadana. Per això, com qualsevol organisme viu que creix de dins a fora i de baix a dalt, la comunitat pot entendre's com un procés humà vital, o una vivència orgànica, on sentir-nos part integrada en un sistema viu que s'auto-organitze i mos permet desenvolupar-nos com a espècie en harmonia amb les altres.

Portem al cas la proposta d’“*ecoalfabet*” que fa el *Center for ecoliteracy* per mostrar com funciona la nostra casa, que en este cas és la terra, considerant la formació ecològica com

el repte de l'educació del segle XXI. Concretament la comprensió dels principis de l'ecologia: que un ecosistema no genere fems, que tot s'aprofite; que la matèria es recicla contínuament a través de la xarxa de la vida; que l'energia que conduís els cicles prové del sol; que la diversitat assegura la resistència i, finalment, que la vida no es manté des del combat sinó des de la col·laboració i la formació de xarxes. Estos principis se poden aprendre perfectament quan en una escola hi ha un hort com a espai de comprensió del món natural.

Però què passe quan veiem que l'ecoalfabetització hauria d'arribar a tota la gent? O millor dit, que totes hem de comprendre o recordar la nostra eco-dependència per viure de manera més conscient la nostra vida que, en certa manera, també és la vida del planeta. Llavors, estaríem parlant d'educació d'adults, de sensibilització socioambiental i d'altres processos d'aprenentatge que no tenen un entorn acotat com seria l'escola sinó el dia a dia de les persones als seus barris. En este sentit, considerem pertinent el plantejament de l'aprenentatge que fa l'ecopedagogia, com un procés orgànic i natural arrel·lat en la vida quotidiana de les persones que, alhora, comporte una formació per una ciutadania planetària aplegant les dimensions local i global.

Fem créixer el benestar als barris

Començant per lo local, podem aportar aprenentatges arran d'alguns projectes on hem actuat des d'una visió holística obrint espais on la sostenibilitat fos més que un concepte un fet compartit. El primer que volem compartir és el repte de fer arribar la sostenibilitat des d'un casal de barri que gestionàvem al Guinardó. El projecte que vam desenvolupar durant l'any 2016 es va anomenar “**Barris en transició cap a altres economies**” i consistia en impregnar de sostenibilitat el major número d'activitats habituals i noves dins la programació oberta de l'equipament. Cicles, celebracions, diàlegs, exposicions, actuacions, trobades, visites, plantacions, etc, van ser els formats que van canalitzar coneixement pràctic sobre les “altres economies” com a realitats socio-econòmiques basades en la proximitat. Enlloc de fer una memòria vam decidir elaborar un quadern que recollís el projecte d'un any en clau de document accessible en paper que s'estructurava segons els enfocaments que havien intervingut en el projecte: el coneixement, la creativitat, la cooperació, el cooperativisme, l'autonomia, l'articulació, la col·laboració i la (r)evolució. Es tractava de fer visibles i reconèixer qui estava aportant, com ho estava fent i amb qui per aportar coneixement aplicat, reflexió i emoció com a parts intrínseques d'un aprenentatge en clau comunitària.

El segon és l'experiència de **LA TACA D'OLI** que és l'aposta de La Fàbrica per estendre la transició ecosocial a través d'intervencions comunitàries enfocades al reaprofitament de recursos, que ha pres formes diferents d'activar-se. Al 2018 ho va fer per primer cop amb el projecte europeu *B-Mincome*, d'innovació social co-gestionat per Drets Socials i BarcelonActiva, on la cooperativa va realitzar una tasca d'acompanyament i suport professional a un grup de persones de barris de l'Eix Besós amb dificultats d'accés al món laboral convencional per explorar el món de l'Economia Social i Solidària des de la vessant de la sostenibilitat. Això ho vam fer tant a nivell intern o experiencial com a nivell extern de coneixement d'iniciatives, ja que consideràvem que una temàtica tant poc habitual en les seves vides havia de ser viscuda en primera persona per poder entendre realment de què estàvem parlant. En definitiva, per tal d'aconseguir aprenentatges significatius. El pla de treball extern va possibilitat trobades, diàlegs i col·laboracions amb més de 40 iniciatives relacionades amb el medi ambient, la producció agro-ecològica, els

horts urbans, el consum responsable i la gestió i aprofitament de residus del propi Districte de Sant Martí i la resta de Barcelona. El propòsit d'una metodologia pedagògica així era crear la figura d'agents socio-ambientals de proximitat amb l'objectiu de conscienciar sobre la crisi climàtica i estendre un canvi de mentalitat als barris del Besòs-Maresme amb activitats de sensibilització i formació accessibles i col·laboratives. Tot això pot semblar molt tècnic però destaquem la profunditat dels aprenentatges vivencials i el seu impacte en l'abast de les actuacions realitzades. Per exemple, el fet d'incorporar el temps de separació de residus a casa dins l'horari laboral introduïa aquesta tasca en la dinàmica quotidiana familiar i generava un canvi d'hàbit "obligat per la feina" que ja seria irreversible. Quantificar l'impacte ambiental de l'activitat recicladora de cada persona va comportar reflexions personals sobre el seu rol en la cura del planeta que connectaven amb el que la comunitat necessitava: respecte, reciclar, solidaritat, vigilància, reutilitzar, autonomia, comerç just i honradesa. Elles mateixes es veïen com agents amb actitud dinàmica, entusiasta, col·laborativa, sociable, motivada, positiva, confiable i valenta. Quin aprenentatge podria activar un estat tant positiu vers la seua tasca social? Doncs aquell que a més de passar pel cap i les mans també arribe al cor. Un aprenentatge pràctic per la vida diària en qüestions tant bàsiques com menjar més sa aprofitant al màxim els aliments, aprendre a cultivar els aliments i fer compost o separar els residus pensant en el bé del planeta.

La tercera iniciativa d'educació ciutadana per la co-responsabilització del verd urbà va ser un procés que vam anomenar "**Co-creació cooperativa de vallat d'escocells per a la comunitat del Besòs**". Una iniciativa comunitària molt particular en un dels barris més desfavorits de la ciutat, el Besòs, on hem liderat amb la cooperació d'un parell de cooperatives vinculades a la Taula Eix Pere IV. Partint de les ganes i la necessitat d'obrir un espai de benestar al seu carrer, un grup d'uns 15 veïns i veïnes dels 4 blocs situats al costat del Casal de Barri del Besòs van llançar-se a finals de juliol a ser protagonistes de la millora del seu entorn. Acompanyament ha estat la paraula clau en la realització d'aquest "encàrrec comunitari" que ha esdevingut un camí conjunt, on La Fàbrica@ ha activat la xarxa de relacions de l'economia social i solidària al territori i ha fet real la intercooperació tant amb la cooperativa Macus per assessorar en la creació del prototip de valla segons les necessitats manifestades, com amb La Nau Vila Besòs, espai municipal tipus taller amb eines disponibles on poder materialitzar la idea de manera autogestionada. El resultat, una comunitat empoderada a partir de generar un espai de benestar al seu carrer plantant i protegint els escocells des d'una implicació conscient.

A un any vista nos trobem amb el veïnat per reprendre el contacte i fer-ne la valoració del procés i, sorpresa ! valoren el procés-projecte dels escocells amb un 7 de mitjana. Són els veïnes i veïns que van decidir prendre la iniciativa de plantar els escocells de davant de la seva casa, protegir i responsabilitzar-se del seu manteniment de manera organitzada amb el suport del casal i del projecte Estiu al Barri. El més valuós del procés ha estat conèixer-se més entre els veïns/nes, la col·laboració, l'impacte en la inhibició de deixar escombraries, la il·lució i, en definitiva, la pròpia experiència. Els aspectes que ressalten com a negatius són l'actitud incívica d'alguns veïns/es, tot i que el vallat s'ha mantingut durant tot l'any en bones condicions, i el fet que encara no hi ha gent implicada de totes les escales. El compromís mantingut per aquest grup es considera el fonamental per aconseguir aquest canvi d'aspecte del carrer, amb més plantes cuidades per la gent que hi viu, juntament amb mantenir l'impuls entre les persones ajudant en tot el possible i

necessari. Les paraules clau són implicació, ajuda mútua, seriositat y saber que "tod@s unid@s podemos hacer muchas cosas".

PODEM POSAR ALGUNA FOTO A L'ARTICLE? O PUR TEXT?

Un grup de persones empoderades com a equip amb un procés d'aprenentatge continu i de reptes a afrontar en el dia a dia professional als barris on estos temes són poc habituals avança i creix a i nivell personal i professional. Quina és la percepció respecte els seus aprenentatges per fer més eficaç la feina de sensibilització ciutadana a un any vista? "Que hay que decir las cosas de manera diferente, saberlo explicar bien para que todo el mundo lo entienda"; "hacerles llegar cómo me sentí más viva cuando tenía un huerto en el balcón" i "que las cosas pueden tener la vida más larga si nos dedicamos un poco a ver cómo reutilizarlas". Abordant el tema amb el mateix equip sobre el seu procés d'aprenentatge sobre el consum responsable tant des de l'apropament a projectes existents com des de la pròpia experiència van aparèixer els següents aspectes. Que el propòsit principal de la seua feina és obrir espais d'aprenentatge vivencial per generar noves formes de fer consum responsable a partir de lo que som, lo que saben, lo que donem i compartim i també lo que somiem i desitgem. No oblidar el que hem après de les relacions d'equip i amb les comunitats des del respecte i l'escolta. I, finalment, comprendre que el benestar intern o personal està relacionat amb el social i el del planeta, que tot està unit. Doncs això no és un discurs ecologista sinó les aportacions de 4 dones sense estudis superiors de barris desfavorits que s'han situat des de si mateixes amb la intenció de contribuir a la millora de la societat i del seu entorn.

Quedar-nos com estem no és sostenible

Passant a lo global des de la nostra trajectòria, hem après que com a humanitat no és sostenible mantenir-nos en esta espècie de bucle en el que nos trobem atrapades

reproduint una dinàmica auto-destructiva que alimenti un sistema amb el que no nos identifiquem i provoqui resultats que no volem més. L'eixida, paradòxicament, és cap a dins; viure un procés auto-reflexiu on puguem comprendre-nos com a éssers humans no només mentals. El que l'activista Joana Macy descriu com "*the work that reconnects*", sentint el dolor pel món com a pas necessari per trobar l'amor que hi ha al darrere i que serà el que nos donarà la força per defensar la vida. I això es pot ensenyar?, podríem preguntar-nos. Diria que més que ensenyar, des de l'acció comunitària podem acompanyar processos socials on facilitem les condicions, els espais de comunicació per fer possibles estes transicions. I abans de fer possibles qualsevol transició eco-social al nostre entorn hem de poder fer-la en la nostra mentalitat. Quan entenguem plenament la interdependència i l'eco-dependència que done continuïtat a la (nostra) vida podrem interactuar al respecte. El canvi de somni, des d'una visió més ancestral, o el de percepció és un procés a recórrer en comunitat com a punt de partida per acollir el que emergís en un món on es fa necessari aprendre a navegar en la incertesa. Començar a detectar els recursos naturals com a bens comuns, reconèixer els drets de la terra com un sistema viu, no identificar-nos només com a consumidores sinó també com a co-creadores de la realitat on vivim, etc. En definitiva, aprendre a veure amb uns altres ulls el món on vivim i a nos mateixes és tota una decisió igual que quedar-nos amb la pel·lícula que nos l'expliquen des de les pantalles sistemàticament. La nostra opció és aprendre d'aquí i d'allà, connectar sabers que provenen de l'ecologia i els sistemes vius amb els d'entorns socials. I, en aquest sentit, la *permacultura* com a sistema de disseny per construir hàbitats humans sostenibles aporta aprenentatges útils de l'observació de la natura per construir una societat amb uns principis ètics de cura de les persones i, alhora, de la terra. En destaquen alguns que poden empeltar-se als processos comunitaris de manera bastant orgànica com reconnectar amb les fonts locals per avançar, partir del que ja tenim, ser part de la solució, valorar els potencials dels marges i reconèixer la riquesa de la diversitat entenent que la resiliència porta a la transformació.

Si, a més, reprenem la perspectiva sistèmica i holística que esmentàvem en relació a l'educació entendrem que els canvis locals propis d'una comunitat comporten canvis globals i que mirar-nos cap a dins també té repercussions externes. Estem parlant de processos complexos, apassionants i de llarga durada que ja han començat i continuaran vulguem o no. Ara bé, del compromís que prenguem al respecte i del camí que cuidem dependrà el trajecte.

Què nos cal aprendre en estos temps?

La nostra trajectòria en acompanyament comunitari nos ha comportat uns quants aprenentatges, com que som comunitat i que soles no podem arribar gaire lluny; que no cal tant de material per viure; que pensar està bé però també sentir i fer en coherència; que un treball interior (conscienciació) en comporta un d'exterior (acció correcta) i que entendre els cicles vitals nos ajude a apartar-nos de la linealitat del sistema productivista explotador cap un d'orgànic.

I què destaquem respecte l'aprenentatge en clau sostenible? Que s'aprèn de tot i de totes, que només podem ensenyar des del que som i del que sabem fer, que l'aprenentatge és un procés viu que la gràcia és aprendre vivencialment passant el que fem i pensem pel cor; i que viure sense jerarquitzar certs coneixements ni potenciar els coneixements jerarquitzats implica obrir-nos una "ecologia de sabers" coherent amb el món divers i interdependent del que formem part.

FONTS

Bibliogràfiques

- . Macy, Joanna: “*Esperanza activa*”, Ediciones La Llave, 2018
- . Pigem, Jordi: “**Global, personal, social. Valores para un mundo en transformación**”, Kairós, 2011
- . Souza Santos, Boaventura: “**Descolonizar el saber. Reinventar el poder**”, Editorial Trilce, 2010

Webgràfiques (COCM VINCULAR LES PARAULES AMB ELS LINKS?)

- . “**La Fàbrica exposa a la FESC 2019 (Fira d’ESS de Catalunya) els darrers projectes en marxa enfocats en la sostenibilitat socioambiental**”.
<https://www.coopelafabrica.cat/ca/noticies/la-fabric-exposa-a-la-fesc-19-els-darrers-projectes-en-marxa-enfocats-en-la-sostenibilitat-socioambiental/>
- . “**Ecoalfabet**”, Fritjof Capra. *Centre for ecoliteracy* 2007. Traduït al català per Poc a Poc Mallorca.
<http://pocapoc.org/wp-content/uploads/2018/08/Ecoalfabet-fritjof-kapra-cat.pdf>
- . **Jornades Educació per la vida**. Poc a poc, Mallorca.
<http://www.pocapoc.org/educacio-per-la-vida/fundacio-educacio-per-la-vida/>
- . “**Barris en transició cap a altres economies**”. Quadern digital, edició La Fàbric@, 2016
https://issuu.com/andrealotfe/docs/ilovepdf_merged
- . **Permacultura**
<https://www.elbroteurbano.com/que-es-la-permacultura/>